

Lagutskottets betänkande

1982/83:9

om blodundersökning i faderskapsmål (prop. 1982/83:8)

Ärendet

I betänkandet behandlas proposition 1982/83:8 vari regeringen (justitie-departementet) efter hörande av lagrådet föreslår att riksdagen antar ett i propositionen framlagt förslag till lag om ändring i lagen (1958:642) om blodundersökning m. m. vid utredning av faderskap. Beträffande propositionens huvudsakliga innehåll hänvisas till vad utskottet anför nedan.

Vidare behandlas tre under allmänna motionstiden år 1981 väckta motioner, nämligen 1980/81:199, 689 och 1193 samt en med anledning av propositionen väckt motion 1982/83:20. Motionsyrkandena redovisas nedan.

Lagförslaget

Förslag till

Lag om ändring i lagen (1958:642) om blodundersökning m. m. vid utredning av faderskap

Härigenom föreskrivs i fråga om lagen (1958:642) om blodundersökning m. m. vid utredning av faderskap¹

dels att 2 § skall ha nedan angivna lydelse,

dels att i lagen skall införas tre nya paragrafer, 1 a, 1 b och 2 a §§, av nedan angivna lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse**1 a §*

Sedan ett faderskap har fastställts genom erkännande eller genom dom som har vunnit laga kraft, kan rätten förordna om en sådan undersökning som avses i 1 §, om det först efter erkännandet eller domen har framkommit omständigheter som ger anledning till antagande att någon annan man än den som har fastställts vara far har haft samlag med modern under tid då barnet kan vara avlat. Förordnandet kan avse den som har fastställts vara far, modern, barnet och den andre mannen.

Har faderskapet fastställts genom erkännande, kan förordnande enligt första stycket meddelas i mål om att erkännandet saknar verkan mot den som har lämnat det. Ett sådant förordnande kan begäras av någon av parterna i målet. Har någon talan inte väckts om att erkännandet saknar verkan, prövas frågan om förordnande enligt första stycket såsom ett ärende enligt lagen (1946:807) om handläggning av domstolsärenden. Ett sådant förordnande kan begäras av den som kan vara part i ett mål om att erkännandet saknar verkan.

Har faderskapet fastställts genom dom som har vunnit laga kraft, prövas frågan om förordnande enligt första stycket såsom ett ärende enligt lagen om handläggning av domstolsärenden. Ett sådant förordnande kan begäras av någon av parterna i det tidigare målet.

¹ Lagen omtryckt 1976:620.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

Innan förordnande enligt första stycket meddelas, skall den som förordnandet skulle avse beredas tillfälle att yttra sig.

1 b §

Beslut om förordnande enligt 1 a § i ett ärende som avses i lagen (1946:807) om handläggning av domstolsärenden får överklagas särskilt genom besvär. Sedan utlåtande över undersökningen har avgetts eller frågan om undersökning har förfallit, får ärendet avskrivas.

Ärenden om förordnande enligt 1 a § tas upp av rätten i den ort där barnet har sitt hemvist eller, om det har avlidit, av den rätt som har att ta upp tvist om arv efter barnet. Finns det inte någon annan behörig domstol, tas ärendet upp av Stockholms tingsrätt.

2 §

Rätten äger vid vite förelägga den som avses med förordnande enligt 1 § att med intyg av behörig sakkunnig visa, att för blodundersökning erforderligt blodprov tagits å honom eller att han undergått annan undersökning rörande ärftliga egenskaper varom fråga är. Såvitt angår barn som ej fyllt arton år, skall föreläggandet givas den som har vårdnaden om barnet.

Rätten kan vid vite förelägga den som avses med förordnande enligt 1 eller 1 a § att med intyg av behörig sakkunnig visa att sådant blodprov som behövs för blodundersökning har tagits på honom eller henne eller att han eller hon har undergått annan undersökning rörande ärftliga egenskaper. I fråga om barn som inte har fyllt arton år skall föreläggandet ges barnets vårdnadshavare.

2 a §

Iakttas inte ett föreläggande vid vite enligt 2 §, kan rätten i stället för att förelägga nytt vite förordna om biträde av polismyndighet för att undersökningen skall komma till stånd.

I fråga om barn som inte har fyllt arton år får förordnande om biträde av polismyndighet meddelas endast om det finns särskilda skäl. Sådant biträde får inte lämnas om det finns risk, som ej är ringa, för att barnet skall ta skada av detta.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

Har kostnad för biträde av polismyndighet utgått av allmänna medel, skall den som har varit föremål för biträdet betala tillbaka kostnaden till statsverket. I fråga om barn som inte har fyllt arton år skall betalningsskyldigheten i stället fullgöras av barnets vårdnadshavare.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1983.

Motionsyrkanden

I motion 1980/81:199 av Allan Ekström (m) yrkas att riksdagen beslutar att hos regeringen begära förslag till förbättrad verkställighet av blodundersökning i faderskapsärenden.

I motion 1980/81:689 av Blenda Littmarck (m) yrkas att riksdagen hos regeringen begär sådan ändring av 1 kap. 4 § sista stycket föräldrabalken att förordnande av blodundersökning kan meddelas mot moders bestridande.

I motion 1980/81:1193 av Inger Lindquist (m) yrkas att riksdagen beslutar att ändra lagen om blodundersökning m. m. vid utredning av faderskap så att lagen även omfattar talan jämlikt 1 kap. 4 § föräldrabalken.

I motion 1982/83:20 av Jörn Svensson m. fl. (vpk) yrkas 1. att riksdagen godkänner proposition 1982/83:8, 2. att riksdagen uttalar att regeringen bör ta initiativ till att fördjupa regelsystemet i faderskapsfrågor, så att det bättre möter nya situationer och nya sociala behov.

Utskottet

Enligt föräldrabalken (FB) skall faderskap till barn vars föräldrar inte är gifta med varandra fastställas genom erkännande eller dom. I mål om faderskap kan domstol förordna om blodundersökning beträffande modern, barnet och den eller dem som haft samlag med modern under konceptions-tiden. Bestämmelser om blodundersökning finns i lagen (1958:642) om blodundersökning m. m. vid utredning om faderskap.

Om faderskapet har fastställts genom en dom som har vunnit laga kraft, kan en omprövning av domen komma till stånd endast genom att högsta domstolen beviljar resning i målet. Enbart den omständigheten att vetenskapen rörande blodundersökning e. d. har gått framåt sedan faderskapet fastställts genom den tidigare domen anses inte utgöra ett tillräckligt skäl för resning. Resning kan däremot beviljas, om den som enligt den tidigare domen är att anse som far kan uteslutas från faderskapet på grund av en ny blodundersökning. Det finns emellertid inte någon möjlighet att i ett

resningsärendet få högsta domstolen att förordna om en sådan undersökning. För att nya rön inom blodundersökningsmetodik skall kunna leda till att ett faderskapsavgörande omprövas sedan det har vunnit laga kraft krävs alltså att de inblandade parterna frivilligt underkastar sig en ny blodundersökning.

När det gäller fall då faderskapet har fastställts genom ett erkännande finns det i och för sig inte någon begränsning i möjligheten att få faderskapsfrågan omprövad av domstol. Enligt 1 kap. 4 § tredje stycket FB skall domstolen förklara att erkännandet saknar verkan mot den som har lämnat det, om det senare visar sig att denne inte är far till barnet. Inte heller i ett mål om ogiltigförklaring av ett faderskapserkännande kan domstolen emellertid förordna om blodundersökning.

I propositionen föreslås att blodundersökningslagen ändras så att domstol skall kunna förordna om blodundersökning också sedan ett faderskap fastställts genom dom eller erkännande. En förutsättning för att förordnande om blodundersökning skall få meddelas skall vara att det efter fastställandet av faderskapet framkommer sådana omständigheter som ger anledning till antagande att någon annan man än den som fastställts vara far har haft samlag med modern under konceptionstiden. Vidare framläggs förslag om handläggningen när det gäller förordnande om blodundersökning.

I motionerna 689 och 1193, som väckts under den allmänna motionstiden 1981, framförs önskemål om att domstol i mål om ogiltigförklaring av faderskapserkännande skall kunna förordna om blodundersökning.

Som framhålls i propositionen har blodundersökningsmetodik under senare tid utvecklats kraftigt. Möjligheten att genom blodundersökning utesluta någon som felaktigt utpekats som far är i dag mycket större än tidigare. Det är därför inte uteslutet att en del fall där faderskapet grundas på äldre metodik skulle bedömas annorlunda enligt nuvarande metoder. Om en sådan omprövning skall komma till stånd är som framgår av redogörelsen ovan beroende av om parterna frivilligt underkastar sig en blodundersökning.

Mot bakgrund av det anförda anser utskottet att det bör införas en möjlighet för domstolarna att förordna om blodundersökning när ett tidigare fastställt faderskap kan sättas i tvivelsmål. Utskottet delar departementschefens uppfattning att den vetenskapliga utvecklingen beträffande blodundersökningar i sig inte bör utgöra ett tillräckligt skäl för en förnyad undersökning utan att det bör krävas att nya omständigheter framkommit som gör det antagligt att modern haft samlag under konceptionstiden med någon annan man än den som fastställts vara far. En sådan begränsning är enligt utskottets mening befogad med hänsyn till intresset både av att relationerna mellan barnet och den som anses vara far inte skall störas i onödan och av att barnet inte skall behöva riskera att bli faderlöst långt efter födelsen. Utskottet tillstyrker således att förslaget genomförs. Ställningstagandet innebär att önskemålen i motionerna 689 och 1193 i väsentlig mån tillgodoses.

I propositionen föreslås också ändringar av reglerna om tvångsmedel i blodundersökningslagen. Om en person inte vill fullgöra sin skyldighet att medverka till en blodundersökning har domstolarna f. n. endast möjlighet att genom vite förmå vederbörande att lämna blodprov. Enligt förslaget i propositionen skall om någon inte iakttar ett vitesföreläggande domstol kunna förordna om biträde av polis för att blodundersökningen skall komma till stånd. När det gäller barn under 18 år skall dock sådant biträde få anlitas bara om det finns särskilda skäl och under förutsättning att det inte finns risk för att barnet tar skada av detta.

Som närmare redovisas i propositionen är handläggningstiderna för faderskapsmål ofta långa, vilket delvis har sin förklaring i att många personer inte fullgör sin skyldighet att lämna blodprov eller gör det först sedan flera vitesförelägganden utfärdats. Enligt utskottets mening kan det inte anses tillfredsställande att handläggningen av faderskapsmål i betydande omfattning fördröjs på grund av att parterna inte rättar sig efter domstolarnas förelägganden. Utskottet anser därför i likhet med departementschefen att det bör införas ett mera effektivt tvångsmedel än vitesföreläggande.

Utformningen av de nya reglerna föranleder inga erinringar från utskottets sida. I sammanhanget vill utskottet dock stryka under vad som uttalas i propositionen, nämligen att användningen av tvångsmedel mot barn under 18 år bör ses som en yttersta utväg som får tillgripas först sedan andra försök att genomföra undersökningen visat sig resultatlösa.

På grund av det anförda tillstyrker utskottet bifall till propositionen också i förevarande del. Genomförs lagändringen tillgodoses den under den allmänna motionstiden 1981 väckta motionen 199, vari begärts förslag till förbättrad verkställighet av blodundersökning i faderskapsärenden.

Som föreslås i propositionen bör lagändringarna träda i kraft den 1 januari 1983 och kunna tillämpas även i fall då faderskapet har fastställts före ikraftträdandet.

Utskottets ställningstagande till propositionen innebär att motion 20, vari yrkas (yrkande 1) att riksdagen skall godkänna propositionen, inte påkallar någon vidare åtgärd från riksdagens sida.

I samma motion (yrkande 2) yrkas att riksdagen uttalar att regeringen bör ta initiativ till att fördjupa regelsystemet i faderskapsfrågor, så att det bättre möter nya situationer och nya sociala behov. Motionärerna framhåller att samhällsutvecklingen skapat komplikationer när det gäller tillämpningen av reglerna i FB och att följderna av dessa komplikationer aldrig närmare utretts. Enligt motionärerna bygger faderskapsreglerna på en traditionell äktenskapsuppfattning och baseras på det biologiska sammanhanget. Samtidigt har förändringar skett av samlevnadsformer och villkoren för samlevnad. Detta har medfört att sinsemellan oförenliga principer kommer att prägla tillämpningen av FB utan att man tagit ställning till vilken princip som bör vara vägledande i olika fall. Denna oklarhet ger upphov till konflikter. Bl. a. kan principen att det biologiska faderskapet skall gälla

komma i konflikt med regeln om barnets bästa. Andra konflikter finns mellan vårdnadshavarens och barnets intressen. Motionärerna anför flera exempel på fall där olika principer står mot varandra. Bl. a. pekar motionärerna på att det finns många fall där en man rent faktiskt är far till ett barn men där en annan man och modern kommit överens om att den senare skall stå som far. Dessa faderskap stämmer ofta överens med barnets bästa. Om modern senare av olika anledningar önskar få faderskapet ändrat ger lagstiftningen möjlighet här till utan hänsynstagande till att det kanske är mest förenligt med barnets intresse att faderskapet får bestå. Ett annat exempel är den situationen att den biologiske fadern är helt ointresserad av barnet medan en annan man är villig att ta ansvar för barnet i överensstämmelse med moderns önskemål. Motionärerna ställer frågan om man i sådant fall skall vidhålla den biologiska principen och t. o. m. kunna förordna om blodundersökning mot parternas önskemål.

Utskottet vill för sin del framhålla att det är angeläget att reglerna i FB är tidsenliga och bygger på tillfredsställande avvägningar mellan de olika intressen som gör sig gällande. Nuvarande lagstiftning på området präglas i hög grad av hänsynen till barnets intressen. Detta gäller särskilt reglerna om vårdnad och umgänge men också bestämmelserna om faderskap. I allmänhet ligger det sålunda i barnets – liksom också i moderns och den utpekade faderns – intresse att faderskapet blir riktigt fastställt. Enligt utskottets mening får FB anses svara mot de krav som kan ställas på en modern familjerättslagstiftning. Utskottet kan emellertid i viss mån dela motionärernas uppfattning att tillämpningen av FB kan leda till resultat som ter sig oförenliga med principerna bakom reglerna. Att sådana resultat kan uppkomma sammanhänger med att vad som generellt sett är mest förenligt med barnets intresse i ett enskilt fall rent faktiskt är till nackdel för barnet. Som motionärerna påpekar är det sålunda kanske inte alltid till fördel för barnet att faderskapet blir biologiskt riktigt fastställt. Också andra situationer är tänkbara då mindre tillfredsställande resultat kan uppkomma. De frågeställningar som aktualiserats genom motionen är emellertid inte okända för lagstiftaren. I olika sammanhang har uppmärksamats att FB ger utrymme för intressekonflikter. Utskottet vill bl. a. peka på att utredningen (Ju 1977:08) om barnens rätt bl. a. behandlar frågor om hur intressemotsättningar mellan ett barn och dess vårdnadshavare skall kunna lösas. Ett annat exempel är de nu behandlade reglerna om blodundersökning. Som utskottet ovan berört kan relationerna mellan ett barn och den man som anses vara dess far bli störda om faderskapet hävs. Bestämmelserna har därför utformats så att dessa relationer inte i onödan skall störas. En liknande intressekonflikt kan uppkomma när ett barn till föräldrar, som är gifta med varandra, kommit till genom artificiell insemination och faderskapspresumtionen senare hävs på begäran av någon av makarna. Denna fråga liksom andra spörsmål beträffande artificiell insemination övervägs f. n. av en särskild utredning (Dir. 1981:72).

Mot bakgrund av det anförda anser sig utskottet inte böra förorda någon sådan mera allmän översyn av FB som motionärerna synes önska. Med hänsyn till frågornas betydelse förutsätter emellertid utskottet att regeringen följer utvecklingen och tar de initiativ som kan visa sig erforderliga. Något särskilt uttalande från riksdagens sida är inte påkallat.

Utskottet hemställer

1. beträffande *nya regler om blodundersökning*
att riksdagen med bifall till proposition 1982/83:8 och med anledning av motionerna 1980/81:689 och 1980/81:1193 antar det i propositionen framlagda förslaget till lag om ändring i lagen (1958:642) om blodundersökning m. m. vid utredning av faderskap såvitt avser 1 a och 1 b §§,
2. beträffande *tvångsmedel vid blodundersökning*
att riksdagen med bifall till propositionen och med anledning av motion 1980/81:199 antar 2 a § lagförslaget,
3. beträffande *lagförslaget i övrigt*
att riksdagen antar lagförslaget i den mån det inte omfattas av vad utskottet hemställt ovan,
4. att motion 1982/83:20 yrkande 1 inte föranleder någon vidare åtgärd från riksdagens sida,
5. beträffande *ett fördjupat regelsystem i faderskapsfrågor*
att riksdagen avslår motion 1982/83:20 yrkande 2.

Stockholm den 9 november 1982

På lagutskottets vägnar

PER-OLOF STRINDBERG

Närvarande: Per-Olof Strindberg (m), Lennart Andersson (s), Stig Olsson (s), Martin Olsson (c), Elvy Nilsson (s), Joakim Ollén (m), Arne Andersson i Gamleby (s), Ingemar Konradsson (s), Mona St Cyr (m), Marianne Karlsson (c), Owe Andréasson (s), Stig-Gustafsson (s), Allan Ekström (m), Sigvard Persson (c) och Per Israelsson (vpk).